CEZA MAHKEMELERİ ULUSLARARASI REZİDÜEL MEKANİZMASI*

INTERNATIONAL RESIDUAL MECHANISM FOR CRIMINAL TRIBUNALS

Merve KÜÇÜK**

Özet: Ceza Mahkemeleri Uluslararası Rezidüel Mekanizması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri (YUCM ve RUCM)'nin görevlerinin sona ermesiyle onlardan kalan dosyaları bir araya getirerek sonlandırmak için kurduğu bir uluslararası mahkemedir. Rezidüel (residual) kelimesi İngilizce'de kalıntı, arta kalan anlamlarına gelmektedir. Öyleyse Mekanizma isminden de açık olduğu üzere bahsedilen Mahkemelerden arta kalanları bir araya toplayarak sona erdirmek amacıyla kurulmuştur. Bu kapsamda faaliyete geçen Mekanizma'da şu an çeşitli aşamada davalar görülmekte, duruşmalar gerçekleştirilmektedir. Mekanizma YUCM ve RUCM'den kalan dosyaları tamamladığı zaman görevini sona erdirmiş olacaktır. Bununla birlikte bahsedilen her iki uluslararası ceza mahkemesi de ad hoc olarak kurulmuştu ve dosyalar kapandığında görevleri sona erecekti. Ancak kurulmalarının üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen hala bazı dosyalar tamamlanamamış, bazı kaçaklar ise yakalanamamıştı. Bu sebeple planlanan Tamamlama Stratejisi'nin son adımı olan bu mahkeme söz konusu dosyaları inceleyecek, kaçakların yakalanması için çaba sarf edecek ve uluslararası topluma Ruanda ve Eski Yugoslavya dosyalarının kapandığını gösterecektir. İşte bu maksatlarla kurulan Mekanizma'nın nasıl işlediği ve yargı yetkisi bu çalışmada incelenmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle genel olarak uluslararası ceza hukukunun gelişiminden, daha sonra YUCM ve RUCM'den bahsedilecektir. Son olarak Mekanizma'nın güncel yargılamaları incelenecek ve Uluslararası Ceza Mahkemesi ile dar anlamda bir karşılaştırma yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ceza Hukuku, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Rezidüel Mekanizma, Birleşmiş Milletler

Abstract: International Residual Mechanism for Criminal Tribunals is an international court established by the United Nations Security Council to bring together the remnants of the International Criminal Courts of Rwanda and Former Yugoslavia after their termi-

* Çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, mrvkucuk@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2894-6087, Makalenin Gönderim Tarihi: 01.07.2021, Kabul Tarihi: 01.07.2021

nation. Although the mechanism is a new court, it does not examine new cases. Moreover, it does not have the power to prepare new indictments. It has the power only to terminate existing cases and to have those still on the run to be tried if they are caught. When the Mechanism has accomplished the cases from the International Criminal Courts of the Former Yugoslavia and Rwanda, it will terminate its mandate. Both of the aforementioned international criminal courts were established as ad hoc and their duties would end when the cases were closed. However, some cases could not be completed and some fugitives could not be caught, although it has been a long time since their establishment. Therefore, this court will examine the cases in question, make efforts to catch the fugitives and show the international community that the Rwanda and Former Yugoslavia matters are closed. The Mechanism which established for these purposes, is going to be examined in this study in terms of its functions and jurisdiction. In this context, firstly the development of international criminal law in general, then the International Criminal Courts of Former Yugoslavia and Rwanda will be mentioned. Finally, the current trials of the Mechanism will be examined and a narrow comparison will be made with the International Criminal Court.

Keywords: International Criminal Law, International Criminal Tribunal for Rwanda, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Residual Mechanism, United Nations

Giriş

Ceza Mahkemeleri Uluslararası Rezidüel Mekanizması (Mekanizma), Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 22 Aralık 2010'da almış olduğu 1966 sayılı kararla kurulmuştur[1]. Bu Mekanizma'nın amacı, sırasıyla 2015 ve 2017 yıllarında faaliyetlerini sonlandıran YUCM ve RUCM'den kalan dosyaları incelemek ve bu mahkemelerin mirasını korumaktır.

Rezidüel (residual) kelimesi İngilizce'de kalıntı, arta kalan anlamlarına gelmektedir. Öyleyse Mekanizma isminden de açık olduğu üzere bahsedilen Mahkemelerden arta kalanları bir araya toplayarak sona erdirmek amacıyla kurulmuştur.

Bu kapsamda faaliyete geçen Mekanizma'da şu an çeşitli aşamada davalar görülmekte, duruşmalar gerçekleştirilmektedir. Mekanizma YUCM ve RUCM'den kalan dosyaları tamamladığı zaman görevini sona erdirmiş olacaktır.

Dolayısıyla Mekanizma yeni bir mahkemedir ancak bu mahkemede yeni davaların görülmesi mümkün değildir. Zira Mekanizma'nın

1 SC Res. 1966 (2010).

yeni iddianame hazırlama yetkisi yoktur. Yalnızca var olan dosyaları tamamlama ve hala kaçak olan kişiler yakalandıkları takdirde onların yargılanmalarını sağlama yetkisi vardır.

İşte bu maksatlarla kurulan Mekanizma'nın nasıl işlediği ve yargı yetkisi bu çalışmada incelenmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle genel olarak uluslararası ceza hukukunun gelişiminden, daha sonra YUCM ve RUCM'den bahsedilecektir. Son olarak Mekanizma'nın güncel yargılamaları incelenecek ve Uluslararası Ceza Mahkemesi ile dar anlamda bir karşılaştırma yapılacaktır.

I. Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi

Uluslararası hukuk geleneksel olarak devletlerin hak ve sorumluluklarını düzenlerken; ceza hukuku ise bir devlet tarafından cezai yaptırımlara tabi tutulan bireylere yöneliktir. Doğrudan bireylere sorumluluk yükleyen ve uluslararası kuruluşlar yoluyla ihlalleri cezalandırmayı hedefleyen uluslararası ceza hukuku ise, nispeten yeni ve gelişmekte olan bir alandır.[2]

İnsanlık tarihinde gerçekleşen bazı olaylar uluslararası toplumun vicdanını rahatsız etmiştir. Bu olaylar sonucu yerel mahkemelerde yapılan yargılamalar ise her zaman adaletin gerçekleşmesini sağlayamamıştır.[3] Örneğin Birinci Dünya Savaşı sonrası savaş suçları işleyenlerin uluslararası bir mahkemede yargılanması istenmiş, ancak politik nedenlerle böyle bir mahkemenin kurulması mümkün olmamıştır. Savaş suçluları yerel mahkemelerde yargılanmışlar ancak bu yargılamalar uluslararası toplumun adalet duygusunu tatmin etmekten uzak kalmıştır.[4]

Yerel mahkeme yargılamalarının etkisiz olabilmesinin yanı sıra, bazen iç çatışmalar devletin yargı da dahil olmak üzere temel kurumlarını yıkmış olabilir. Böyle bir durumda da ağır suçların cezalandırılması için bir uluslararası mahkeme gereklidir.[5]

---

2 Robert Cryer/Hakan Friman/Darryl Robinson/Elizabeth Wilmshurst, An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Cambridge University Press, 2007, s. 1.

3 Durmuş Tezcan/Mustafa Ruhan Erdem/R. Murat Önok, Uluslararası Ceza Hukuku, Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, ss. 285-286.

4 Tezcan/Erdem/Önok, ss. 285-286.

5 ICC Judge Philippe Kirsch, "Applying the Principles of Nuremberg in ICC", Key-

Aslında bir uluslararası ceza mahkemesi oluşturulması fikri yeni değildir. Yaklaşık bir asırdan fazla süredir bazı devletler ve yöneticiler böyle bir mahkemenin kurulması istemiştir. Böyle bir mahkemenin kalıcı olarak kurulması ise ancak 1998'de Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni (UCM) kuran Roma Statüsü'nün kabul edilmesiyle gerçekleşebilmiştir.[6]

Belirtmek gerekir ki, bu gelişme öncesinde de geçici olarak kurulan bazı uluslararası ceza mahkemeleri olmuştur. Bunlardan ilk ikisi Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri'dir. Her iki mahkeme de İkinci Dünya Savaşını takiben kurulmuş olup; bunlar ad hoc ve özel yetkili mahkemelerdir.[7]

Bu mahkemelerin kuruluşundan önce dünyada savaş suçları için yalnızca birkaç tane uluslararası kovuşturma örneği vardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında işlenen savaş suçlarından sorumlu kişilerin yargılanması için yapılan girişimler ise engellenmiştir. Bu durumun başlıca sebebi Müttefiklerin kendi savaş suçlarının soruşturulmasını istememeleriydi.[8]

Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri uluslararası ceza hukukunun gelişmesine, uluslararası hukuki normların oluşmasına ve ulus ötesi adalet kavramına katkıda bulunmuşlardır. Bu husus özellikle bugünkü UCM, Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri gibi uluslararası ceza mahkemelerinin öncüsü niteliğindeki Nürnberg mahkemesi için geçerlidir.[9] Nürnberg yargılamaları olmasaydı belki de bugün UCM'den bahsetmemiz mümkün olmayacaktı.[10]

---

note Address at the Conference "Judgment at Nuremberg" held on the 60th Anniversary of the Nuremberg Judgment, 2006, s. 3. https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ED2F5177-9F9B-4D66-9386-5C5BF45D052C/146323/PK_20060930_English.pdf (E.T. 25.04.2021)

6 Dominic McGoldrik/Peter Rowe, "Introduction", The Permanent International Criminal Court Legal and Policy Issues (Ed. Dominic McGoldrik/Peter Rowe/Eric Donnelly), Hart Publishing, 2004, s. 1.

7 Tezcan/Erdem/Önok, s. 261.

8 Rachel Kerr, The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Oxford University Press, 2004, s. 22.

9 Kerstin von Lingen, "Transcultural Justice at the Tokyo Tribunal", History of Warfare (Ed. Kelly DeVries/John France/Micheal S. Neiberg/Frederick Schneid), Brill, 2018, s. 1.

10 Hans Peter Kaul, "The International Criminal Court: Current Challenges and Perspectives", *Washington University Global Studies Law Review*, V. 6, I. 3, 2007, ss. 575-582, s. 640.

Nürnberg yargılamaları iki temel ilkeye dayanıyordu. Bunlardan ilki bireylerin en ciddi uluslararası suçlardan sorumlu tutulması gerekliliği, ikincisi ise bu kişilerin adil yargılanarak cezalandırılmalarıdır.[11] Bu iki ilke bugün de gerek çalışmanın devamında bahsedilecek olan Mekanizma, gerekse UCM yargılamalarının da temelini oluşturmaktadır.

Dolayısıyla uluslararası ceza hukuku tarihi esas olarak İkinci Dünya Savaşından sonra başlar ve genellikle kurumlardan oluşmaktadır. 1990'lara kadar uluslararası düzeyde başarıya ulaşan emsaller Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri olmakla, 1990'larda uluslararası toplum iki yeni uluslararası ceza mahkemesi deneyimi yaşayacaktır.[12]

A. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi

Eski Yugoslavya, II. Dünya Savaşı esnasında kurulmuş ve altı cumhuriyetten oluşan bu bir federasyondu. Bu federasyon Sırpları, Hırvatları, Bosnalı Müslümanları, Arnavutları, Slovenleri ve diğer etnik grupları komünist rejim altında bir araya getirmişti. Ancak 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilanları üzerine Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti teknik olarak varlığını sona erdirmiştir. Daha sonra 1992 yılının Nisan ayına kadar, Makedonya ve Bosna-Hersek de bağımsızlıklarını ilan ettiler.[13] Böylece Federasyon içinde yalnızca Sırbistan ve Karadağ kalmış oldu. Bu devletler de 2006'da ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Bosna'nın bağımsızlık ilanına Bosnalı Sırplar direniş göstermişlerdir. Radovan Karadžić[14]'in liderliğinde toplanan Sırplar, Müslümanlar ve Hırvatları ayrılmaları halinde öldürüleceklerine dair tehdit etmişlerdir.

---

11 Kirsch, s. 3.

12 Mcgoldrik, "The Origins and Development of the Permanent International Criminal Court", The Permanent International Criminal Court Legal and Policy Issues (Ed. Dominic McGoldrik/Peter Rowe/Eric Donnelly), Hart Publishing, 2004, s. 14.

13 https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia (E.T. 26.05.2021)

14 Radovan Karadžić YUCM'de yapılan yargılama sonrası 40 yıl hapis cezasına çarptırılmış; temyiz aşamasında cezası Mekanizma tarafından ömür boyu hapse yükseltilmiştir. Bkz. https://www.irmct.org/en/cases/mict-13-55 (E.T. 04.01.2020)

Bağımsızlık ilanları üzerine Sırp çoğunluklu Yugoslav ordusu önce Slovenya sonra da Hırvatistan'a girmiştir. Daha sonra Hırvatistan'dan çekilen ve ismi Bosnalı Sırp Ordusu olarak değiştirilen Yugoslav ordusu birimleri, Sırp ağırlıklı toprakların büyük bir kısmını işgal ederek bir milyondan fazla Bosnalı Müslüman ve Hırvat'ın, etnik temizlik kapsamında yerlerinden edilmesine neden olmuştur.

Savaşı durdurmak için girişilen -BM dahil- uluslararası çabalar başarısız olmuş[15] ve toplamda 100.000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Savaş ancak 1995 yılında NATO'nun Bosnalı Sırpları bombalamasının ardından Müslüman ve Hırvat orduların karada üstünlük sağlamalarıyla sona ermiştir.[16]

20. yüzyılın son 10 yılında uluslararası toplumun tanık olduğu ve Avrupa'nın tam ortasında gerçekleşen bu insanlık trajedisi, kısa sürede BM'nin dikkatini çekmiştir.[17] BM İnsan Hakları Komisyonu,[18] 14 Ağustos 1992'de bir karar alarak Komisyon Başkanından "Eski Yugoslavya topraklarındaki insan hakları durumunu ilk elden araştırmak" için özel bir raportör atamasını talep etmiştir.[19] Konuyla ilgili raporda Eski Yugoslavya topraklarında uluslararası insancıl hukukun ihlallerine ilişkin ciddi kanıtlar olduğu, özellikle Bosna Hersek'te etnik temizlik, toplu katliam ve sistematik tecavüz gibi faaliyetlerin gerçekleştiği belirtilmiştir.[20] Güvenlik Konseyi de aynı dönemde bir karar alarak Genel Sekreter'den konuya ilişkin tarafsız bir uzmanlar komisyonu kurmasını talep etmiştir.[21]Bunun üzerine Genel Sekreter bir Uzmanlar Komisyonu kurmuş ve 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ihlallerinin araştırılmasını istemiştir.[22] Komisyon, çeşitli kaynaklardan bilgi topla-

15 Rona Aybay, Uluslararası Yargı, Alfa, 2013, s. 92.
16 https://www.bbc.com/news/world-europe-17632399 (E.T. 15.04.2021)
17 Yusuf Aksar, Implementing International Humanitarian Law From the Ad Hoc Tribunals to a Permanent International Criminal Court, Routledge, 2004, s. 8.
18 İlk olarak Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yardımcı organı olarak 1946 yılında kurulan ve 2006'da Genel Kurul kararı ile isim değiştirerek yeniden düzenlenen kuruluştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx (E.T. 09.01.2022)
19 Commission on Human Rights Res. 1992/S-1/1 (1992).
20 Economic and Social Council Res. E/CN.4/1992/S-1/9 (1992).
21 SC Res. 780(1992).
22 Report of the Secretary-General on the establishment of the Commission on Experts pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 780 (1992).

mış ve birçok soruşturma yürütmüştür.[23]Soruşturmaların sonucunda Genel Sekreter'e Eski Yugoslavya topraklarında uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerine ilişkin kanıtlarının yer aldığı raporlarını sunmuştur.[24]

1992 yılının ortalarında, bahsedilen raporlar Güvenlik Konseyi'ni dört adım atmaya yöneltmiştir; kınama, yayın, soruşturma ve mahkeme kurmak suretiyle suçluların cezalandırılması.[25]

Bu suçlara son vermek ve sorumlu kişilerin yargılanması için gerekli önlemleri almak, ciddi insan hakları ihlallerinden sorumlu olan kişilerin yargılanması için ad hoc bir uluslararası mahkemenin kurulması bu amacı gerçekleştirmeye, barışın yeniden inşası ve korunmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu mahkemenin kuruluşu bahsedilen suçların durdurulması ve zararların tazmin edilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

İşte bu gerekçelerle ve Güvenlik Konseyi'nin 25.05.1993 tarih ve 827 sayılı kararıyla BM Andlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında, YUCM kurulmuştur. Hem Uzmanlar Komisyonunun oluşturulması hem de YUCM'nin kuruluşu, BM ve Güvenlik Konseyi'nin uluslararası anlaşmazlıklardaki rolü için tarihi bir atılım oluşturmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin Andlaşmanın VII. Bölümüne dayanarak bir mahkeme kurması mihenk taşı niteliğinde bir gelişmedir. Bu aşamada Güvenlik Konseyi kararı bir uluslararası andlaşmaya tercih edilmiştir zira böylelikle daha hızlı hareket edilebilecek ve dağılmakta olan Yugoslavya'nın rızasına gerek olmayacaktı.[26]

YUCM, Balkanlar'daki yönetilemez çatışmaların sona erdirilmesine dair bir ümitsizlikten doğmuştur.[27] Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Güvenlik Konseyi üyelerinin ideolojik mücadele-

---

23 Jackson Maogoto, "The Experience of the Ad Hoc Tribunals fort he Former Yugoslavia and Ruanda", The Legal Regime of the International Criminal Court (Ed. Jose Doria/Hans-Peter Gasser/M. Cherif Bassiouni), Martinus Nijhoff, 2009, s. 65.

24 UN Doc. S/25274 of 9 February 1993.

25 James C. O'Brien, "The International Tribunal for Violations of International Humantarian Law in the Former Yugoslavia", American Journal of the International Law, V. 87, I. 4, 1993, ss. 639-659, s. 640.

26 Ilias Bantekas/Susan Nash, International Criminal Law, Second Edition, Cavendish Publishing, 2003, s. 339.

27 William A. Schabas, The UN International Criminal Tribunals, Cambridge University Press, 2006, ss. 3-4.

yi bir kenara bırakarak uluslararası bir önlem almak için siyasi irade oluşturmaları mümkün hale gelmiş ve böyle bir mahkeme kurulabilmiştir.[28] Ayrıca bir Güvenlik Konseyi karar eki olarak YUCM Statüsü, BM Andlaşması'nın 25. maddesi uyarınca tüm üyeler için bağlayıcı niteliktedir. Hiç kuşkusuz, böyle bir sonuca, bir andlaşma müzakeresiyle ulaşılması hiçbir zaman mümkün olmayacaktı.[29]

YUCM Statüsü, kısmen Nürnberg ve Tokyo Mahkemelerinden emsaller taşımaktaydı.[30] Statü hazırlanırken hem Nürnberg ve Tokyo mahkemelerinin Statüleri, hem de kalıcı bir Uluslararası Ceza Mahkemesi için hazırlanan taslak statü ile çeşitli üye devletlerin tavsiyeleri de dikkate alınmıştır.[31]

YUCM, "galiplerin adaleti" olarak eleştirilen kendisinden önceki mahkemelerden farklı olarak galip devletlerin bir organı değil, uluslararası toplumun bir organı olarak kurulmuştur. Bu anlamda uluslararası toplumdan gelebilecek eleştirileri en aza indirgemek için ciddi bir çaba sarf edilmiştir. Hukuken Güvenlik Konseyi'nin yardımcı kuruluşu niteliğinde olmakla birlikte YUCM, bağımsız bir mahkeme niteliğini haizdir.[32]

YUCM yargılamaları esnasında Savcılık/Tadić davasında Mahkemenin yetkisine üç nedenle itiraz edilmiştir. Tadić ilk olarak Güvenlik Konseyi tarafından mahkemenin hukuka aykırı olarak kurulduğunu iddia etmiştir. Sonrasında yerel mahkemelere göre bu mahkemeye öncelik verilmesinin uygun olmadığını belirtmiş ve son olarak da Mahkemenin yalnızca uluslararası çatışmalar kapsamında işlenen insanlık suçlarını yargılayabileceğini ileri sürerek Bosna-Hersek'te yaşananların bir iç savaş olduğunu ve uluslararası niteliği bulunmadığını iddia etmiştir.

Bu iddialar üzerine inceleme yapan Mahkeme, kendisinin hukuki bir biçimde kurulduğunu belirterek Güvenlik Konseyi kararının hukukiliğini incelemeye girişmiştir. Bu inceleme üzerine Mahkeme, Güvenlik Konseyi'nin BM Andlaşması'nın VII. bölümü kapsamında barış

28 Maogoto, s. 66.
29 Ilias/Nash, s. 340.
30 McGoldrik, s. 24.
31 Maogoto, s. 67.
32 McGoldrik, s. 24.

ve güvenliğin sağlanması için alınabilecek meşru bir önlem olduğuna karar vermiştir.[33]

Kuruluşundan bu yana YUCM'nin hiçbir zaman kalıcı bir mahkeme olması niyetiyle hareket edilmemiştir. Yetkileri zaman, yer ve konu olarak sınırlı olmakla birlikte, teorik olarak işlevi tamamlandığında yaratıcısı tarafından feshedilebilecekti.[34] YUCM, 2017 yılında faaliyetlerini sona erdirmiştir.

YUCM'de faaliyetler sona erdirilene kadar toplam 161 kişi hakkında soruşturma açılmıştır. Bunlardan 90 tanesi mahkûm olmuş, 18'i beraat etmiş, 13 dava yerel mahkemelere devredilmiş, 37 kişi ise yargılanmaları esnasında veya henüz yargılanamadan hayatlarını kaybetmişler veya haklarında soruşturmaya yer olmadığına dair karar verilmiştir. 2 dava ise şu an Mekanizma'da görülmeye devam etmektedir.[35]

B. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına yol açan olaylar aslında daha da geçmişe dayanmaktadır. Ruandalıların yaklaşık %85'i Hutudur, ancak Tutsi azınlığı ülkeye uzun süre hâkim olmuştur. 1959'da Hutular Tutsi monarşisini devirmiş ve on binlerce Tutsi Uganda da dahil olmak üzere çeşitli komşu ülkelere kaçmıştır. Bu Tutsi sürgünlerinden bir grup, Ruanda Yurtsever Cephesi (RPF) isimli bir isyancı grubu oluşturmuştur.

6 Nisan 1994 gecesi, her ikisi de Hutu olan o zamanki Cumhurbaşkanı Juvenal Habyarimana ve Burundi'deki meslektaşı Cyprien Ntaryamira'yı taşıyan bir uçak düşürülmüş ve uçaktaki herkes hayatını kaybetmiştir. RPF, soykırımın bahanesi olarak uçağın Hutular tarafından vurulduğunu iddia etmiştir.[36]

Bunun üzerine iktidarda olan Hutular olaydan RPF'yi suçlamış ve derhal iyi organize edilmiş bir katliam kampanyası başlatmışlardır. Sıradan vatandaşlar Hutu hükümeti tarafından komşularına karşı si-

33 ICTY, Prosecution v. Dusko Tadić A/K/A "Dule" Decision on the Defence Motion on Jurisdiction, paras. 34-44. https://www.icty.org/x/cases/tadic/tdec/en/100895.htm (E.T. 20.05.2021)
34 Ilias/Nash, s. 340.
35 https://www.icty.org/en/cases/key-figures-cases (E.T. 01.06.2021)
36 https://www.bbc.com/news/world-africa-26875506 (E.T. 25.05.2021)

lahlanmaları için teşvik edilmiştir.[37] Tutsi liderliğindeki RPF, Temmuz ayı başlarında bir askeri darbeyle ülkenin kontrolünü ele geçirene kadar, yüz binlerce Ruandalı ölmüş ve 2 milyon kadar Ruandalı komşu ülkelere kaçmıştır.

1994 yılında başlayan ve yaklaşık 3 ay süren Tutsi azınlığına ve bazı Tutsi yanlısı Hutulara karşı gerçekleşen bu katliamlar, Eski Yugoslavya'da yaşanan vahşetten bile daha korkunçtu. Zira üç ay gibi kısa bir sürede soykırımın sonucu olarak en az 500.000 ila 1 milyon kişinin öldüğü tahmin edilmektedir.[38]

Ruanda'da gerçekleşen katliamların uluslararası toplumun dikkatini çekmesi uzun sürmemiştir. Güvenlik Konseyi 1994'te konuyu gündemine alarak 8 Kasım'da 955 sayılı kararla bir RUCM'yi kurmaya karar vermiştir.[39] Mahkemenin Statüsü de bu karara ekli olarak düzenlenmiştir.

Bu kararın giriş metninde sistematik olarak, yaygın ve açıkça soykırım ve uluslararası insancıl hukukun ihlalinin Ruanda'da gerçekleştiğini gösteren raporlara dayanılmış ve durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaya devam ettiği tespit edilmiştir.

Güvenlik Konseyi, bu tür suçlara son verilmesi ve sorumlu kişilerin adalete ulaştırılması için etkin tedbirler almaya kararlı olarak Ruanda'nın özel koşullarında, uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden sorumlu kişilerin kovuşturulmasının, bu amacın gerçekleştirilebileceğini ve ulusal uzlaşma sürecine ve barışın inşası ve sürdürülmesine katkıda bulunacağını belirtmiştir. İşte bu gerekçelerle kurulan RUCM, Ruanda devleti ve bazı diğer devletler topraklarında işlenen soykırım ve diğer uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerden sorumlu Ruanda vatandaşlarını yargılama amacını taşımaktadır.

Yargı yetkisi, hükümler ve ceza ile ilgili olarak, RUCM, YUCM ile benzerdir, ancak tam olarak aynı değildir. Örneğin, YUCM'de olduğu gibi, RUCM de eşzamanlı ve birincil yargı yetkisine sahiptir. Yine RUCM'nin yargı yetkisi de gerçek kişilerle sınırlıdır. Ancak RUCM'nin

37 https://www.history.com/topics/africa/rwandan-genocide (E.T. 25.05.2021)
38 Ilias/Nash, s. 340.
39 Sc Res. 955 (1994).

konu bakımından yargı yetkisi, YUCM'ninkinden farklıdır, çünkü Ruanda'da yaşanan katliamların aslında uluslararası niteliği yoktu.[40]

Güvenlik Konseyi, bir yandan Hutu Hükümeti ile RPF arasında silahlı çatışmada uluslararasılık unsuru bulunmamakla birlikte organize bir soykırım kampanyasının gerçekleştiğini kabul etmek durumunda kalmıştır.[41]

Bu duruma çözüm olarak RUCM, Ruanda hükümeti kuvvetleri ile RPF arasındaki çatışmanın II. Protokolde düzenlenen *uluslararası olmayan silahlı çatışmalar* kapsamına girdiğini tespit etmiştir. RPF, sorumlu bir general altında Ruanda'nın bir bölümünü kontrol etmekte ve askeri eylem gerçekleştirebilme potansiyeline sahipti.[42]

Ruanda'daki katliam, titizlikle hesaplanan ve sonradan kanıtlandığı gibi kapsamlı idari ve lojistik planlama gerektiriyordu. Ruanda'da yaşananlar, Nagazaki ve Hiroşima'dan bu yana gerçekleşen en büyük toplu katliam olarak tarihe geçmiştir.[43]

Yargılamalar esnasında tıpkı yukarıda bahsedilen Tadić davasında olduğu gibi, Savcılık/Kanyabashi davasında RUCM'nin kuruluşunun hukuki olmadığına dair itiraz edilmiştir. RUCM de itirazı, barışı tehdit eden durumların tespiti ile uluslararası bir mahkemenin kuruluşunun Andlaşmanın 41. maddesi kapsamındaki yetkileri arasında olduğunu belirterek reddetmiştir.[44]

Ruanda konusu Güvenlik Konseyi'nin gündemine geldiğinde, YUCM kurulmuş ve işlemeye başlamıştı. Yugoslavya'da yaşananlardan hiç de aşağıda kalmayan katliamın yaşandığı Ruanda'da böyle bir tedbir alınmamasının, Güvenlik Konseyi'nin açıkça ayrımcı davrandığı yorumlarına sebep olabileceği düşünülmüştür.[45]

Bu gerekçeyle Güvenlik Konseyi üyelerinin çoğu, Ruanda'nın Eski Yugoslavya kadar ulusal çıkarlarıyla ilgili olduğunu düşünmese de eleştirilere karşı benzer bir tedbir geliştirmek durumunda kalmışlar-

40 McGoldrik, s. 37.
41 Ilias/Nash, s. 347.
42 Ilias/Nash, s. 353.
43 Maogoto, s. 71.
44 ICTR, Prosecutor v. Nyiramasuhuko et al., Case No. ICTR-98-42-T, s. 5.
45 Maogoto, s. 72.

dır.[46] Aslında RUCM'nin görevi YUCM'ye tahsis edilebilirdi, ancak bu durum da uluslararası toplumda Ruanda'nın ikinci plana konulduğu şeklinde yorumlanabilirdi.[47]

Ancak genel olarak Ruanda'daki yargılamalar ciddi finansal kısıtlamalarla karşı karşıya kalmış ve mahkeme kararlarının yerel dile çevrilmesindeki zorluklar gibi sebeplerle eleştirilmiştir.[48] RUCM 2015'te faaliyetlerini sona erdirmiş olup; RUCM'de toplam 93 kişi hakkında soruşturma açılmış, 62 kişi ceza almış ve 14 kişi beraat etmiştir. 10 dava yerel mahkemelere aktarılmış, 3 firari sanık hakkındaki dosyalar Mekanizma'ya aktarılmış, 2 kişi yargılama sona ermeden hayatını kaybetmiş ve 2 kişi hakkında da soruşturmaya yer olmadığına dair karar verilmiştir.[49]

Bahsedilen iki mahkeme aldığı eleştirilere rağmen; uluslararası toplumun bu iki uluslararası mahkeme deneyimine önemsiz demek mümkün değildir. Zira kalıcı bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurma müzakerelerinin, ancak YUCM ve RUCM'nin başarılı bir şekilde kurulmasını takiben ciddiyetle yeniden ele alındığı açıkça görülmektedir.[50]

II. Ceza Mahkemeleri Uluslararası Rezidüel Mekanizması

Güvenlik Konseyi Eski Yugoslavya ve Ruanda'da işlenen uluslararası suçlar konusunda genel yetkiye sahip mahkemeler kurmayı amaçlamıyordu. Bu mahkemeler BM Andlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında kabul edilen bir karar temelinde kurulduğundan, hedefleri açıkça şüpheli ve sanıkları adalete teslim etmek, onlara kendilerini savunma hakkı vermek ve adil yargılanmalarını sağlamaktı. Böylelikle uluslararası barış ve güvenlik tehditlerine son verilmiş olacaktı. Bu görev tamamlandığında ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler engellendiğinde de mahkemeler yargı faaliyetlerini sonlandıracaktı.[51]

---

46 Maogoto, s. 72.
47 McGoldrik, s. 39.
48 McGoldrik, s. 39.
49 https://unictr.irmct.org/en/tribunal (E.T. 20.04.2021)
50 Guido Acquaviva, "Was a Residual Mechanism for International Criminal Tribunals Really Necessary?", Journal of International Criminal Justice, V. 9, I. 4, 2011, ss. 789-796, s. 792.
51 Acquaviva, s. 790.

Yapıları gereği her iki mahkeme de *ad hoc* nitelikte idi. Bunun anlamı ilgili yargılamaları tamamladıktan sonra görevlerinin sona ereceğiydi. Bu çerçevede hakimler, bir *"Tamamlama Stratejisi"* geliştirdiler. Bu stratejinin amacı, Mahkeme'nin görevini başarılı bir şekilde, zamanında ve Eski Yugoslavya ve Ruanda'daki yerel hukuk mercileri ile koordineli bir şekilde tamamladığından emin olmaktı. Bu kapsamda üç aşamalı bir plan geliştirildi.[52]

Bu plan kapsamında; YUCM'nin kuruluşundan tam on yıl sonra 2003'te Güvenlik Konseyi, Yugoslavya ve Ruanda Mahkemelerini 2004'ün sonuna kadar soruşturmaları, 2008'in sonuna kadar yargılama faaliyetlerini ve 2010'da da tüm işlerini tamamlamak için gerekli önlemleri almaya davet etmiştir.[53]

Planın ilk aşaması başarıyla tamamlanmış ve 31 Aralık 2004'e kadar tüm soruşturmalar tamamlanmıştır. Ancak bazı firarilerin yakalanmasının gecikmesi,[54] davaların niteliği ve adil yargılama ilkesinin uygulanabilmesi için planlanan ikinci tarih gecikmiş ve revize edilmesi gerekmiştir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, her iki mahkeme de özellikle en üst düzey sanıklara odaklanmıştır. Daha orta ve alt düzey sanıklar için yerel mahkemelerde davalar açılmıştır. Yerel yargı mercilerinin böyle bir soruşturma ve kovuşturma başlatmak için uluslararası mahkemelerin iznine ihtiyaçları yoktur. Dahası, bu durum gerek BM gerekse uluslararası toplumca teşvik edilmiş olup, örneğin; Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan'da savaş suçlarının soruşturma ve kovuşturmaları için özel mekanizmalar oluşturulmuştur. YUCM bu kuruluşlara danışmanlık hizmeti sağlamış ve yerel yargı organlarının güçlendirilmesi için ciddi bir destek vermiştir.

Bahsedilen *"Tamamlama Stratejisi"*nin en son ve önemli adımlarından birisini ise Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizması'nın kurulmasıdır. Mekanizma'nın kurulma amacı; Yugoslavya ve Ruanda Mahkemelerinin yargı yetkisini, haklarını, yükümlülüklerini ve temel işlemlerini devam ettirmek ve bu Mahkemelerin mirasını korumaktır.

---

52 https://www.icty.org/en/about/tribunal/completion-strategy (E.T. 01.06.2021)

53 SC Res. 1503 (2003).

54 Örn, Goran Hadžić ancak 20 Temmuz 2011'de yakalanabilmiştir. Bkz. https://www.icty.org/en/about/tribunal/completion-strategy (E.T. 01.06.2021)

Güvenlik Konseyi, 22 Aralık 2010 tarihinde Ceza Mahkemeleri için Uluslararası Rezidüel Mekanizması'nın kurulmasına ilişkin hukuki dayanağı oluşturan 1966 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu kararın ilk ekinde de Mekanizma'nın Statüsü düzenlenmiştir. Mekanizma Statüsü'nün giriş metninde Mahkeme'nin Eski Yugoslavya ve Ruanda'nın özel koşullarında, barışın yeniden inşası ile korunmasına katkıda bulunan "geçici tedbirler" olarak oluşturulduğu belirtilmiştir.[55] Bu da Mekanizma'nın kurulması için hukuki gerekçeyi oluşturmaktadır.

A. Mekanizma'nın Yapısı, İşlevleri ve Yargı Yetkisi

1. Mekanizma'nın İşlevleri

Mekanizma, faaliyeti süresince, Statü'de belirtildiği üzere (m. 2) YUCM ve RUCM'nin fonksiyonlarını sürdürecektir. Mekanizma öncelikle, hala firari olan bireylerin takibini yapılmasına odaklanarak; bu kişiler tutuklandıktan sonra da onları yargılayarak cezasız kalmalarını önlemeyi amaçlamaktadır.[56]

Bu bağlamda Mekanizma'nın işlevleri şu şekilde sıralanmıştır;

- Kalan firarilerin takibi ve soruşturulması,
- Temyiz işlemleri,
- Kararların yeniden incelenmesi işlemleri,
- Yargılamanın yenilenmesi,
- Mahkemeye gelmeyenler ile gerçeğe aykırı ifade verenlerin kovuşturulması,
- Yerel yargı mercilerine aktarılan davaların izlenmesi,
- Suçtan zarar görenlerin ve tanıkların korunması,
- Hükümlerin uygulanmasının takibi,

---

55 https://www.irmct.org/sites/default/files/documents/101222_sc_res1966_statute_en_0.pdf

56 Giorgio Tortora, "The Mechanism for International Criminal Tribunals: A Unique Model and Some of Its Distinctive Challenges", American Society of International Law, V. 21, I. 5, 2017. https://www.asil.org/insights/volume/21/issue/5/mechanism-international-criminal-tribunals (E.T.23.05.2021)

- Yerel yargı mercilerine yardımcı olmak,
- Arşivlerin korunması ve yönetimi.[57]

Bunların yanı sıra Mekanizma, YUCM ve RUCM tarafından yerel mercilere aktarılan ve Eski Yugoslavya ve Ruanda'da uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerinden sorumlu olan kişilerin yargılanmalarıyla ilgili olarak, böyle bir talep gelmesi halinde yerel makamlara yardım edecektir (m. 28).

2. Mekanizma'nın Yapısı

Mekanizma iki bölgede hizmet verecek şekilde düzenlenmiştir. Yapılardan birisi Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'nin Arusha kentinde, diğeri de Hollanda'nın Lahey kentinde yer almaktadır (m. 3). Arusha'daki yapı RUCM, Lahey'deki yapı da YUCM'den kalan dosyaları inceleyecektir.

Mekanizma toplamda bir Başkan, bir Savcı ve bir Yazı İşleri Bürosundan oluşur. Başkan, Mekanizma'nın her iki kolunda da yetki sahibi olup, Dava Dairelerini, Savcılığı ve Yazı İşlerini düzenli olarak denetler. Başkan, Güvenlik Konseyi Başkanı ve Mekanizma Hakimlerine danıştıktan sonra, Genel Sekreter tarafından atanır (m. 11). Savcı, Genel Sekreter tarafından aday gösterilir ve Güvenlik Konseyi tarafından atanır (m. 14). Yazı İşleri Müdürü de Genel Sekreter tarafından atanır (m. 15).

Mekanizma'nın her iki bölgesinde de birer Dava Dairesi ve iki bölgenin paylaştığı tek bir Yazı işleri Bürosu, Savcılık ve Temyiz Dairesi bulunmaktadır.

Hakimler, Genel Kurul tarafından dört yıllığına seçilir ve Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'a danışarak Genel Sekreter tarafından atanır (m. 10). Hakimler, Mekanizma'nın iki bölgesinde de ancak gerektiği takdirde ve Başkanın talebi üzerine hazır bulunur. Mümkün olduğu sürece ve Başkan tarafından böyle bir karar alınması halinde hakimler görevlerini uzaktan yerine getireceklerdir.

Ayrıca hakimler, yalnızca listede bulundukları için herhangi bir ücret veya yardım almayacaktır. Başkan tarafından görevlendirilmele-

[57] https://www.irmct.org/en/about/functions (E.T. 23.05.2021)

rinin ardından, Mekanizma için işlevlerini yerine getirdikleri her gün için ücret alırlar (m. 8/4).

Savcı ise Genel Sekreterin önerisi üzerine Güvenlik Konseyi tarafından atanır. Statü'nün 1. maddesi kapsamına giren kişilerin soruşturma ve kovuşturmalarından sorumludur. Savcı, Mekanizma'nın ayrı bir organı olarak bağımsız hareket eder. Herhangi bir hükümetten veya başka bir kaynaktan talimat isteyemez veya alamaz (m. 14).

Savcılık, şüpheli, mağdur ve tanıkları sorgulama, delil toplama ve yerinde inceleme yapma yetkisine sahiptir. Gerek görüldüğü takdirde Savcılık, ilgili devlet makamlarından yardım isteyebilir (m. 16/2).

Ayrıca Mekanizma içerisinde adil yargılanma ilkesi kapsamında bir adli yardım sistemi kurulmuştur. Avukatlık ücretini karşılayamayan şüpheli ve sanıklara gerektiği takdirde bu bürodan müdafii atanacaktır. Adli yardım sistemini Yazı İşleri Bürosu yönetecektir (m. 19/4/d)

3. Mekanizma'nın Yargı Yetkisi

Mekanizma YUCM ve RUCM Statüleri'nde belirlenen kişi, yer, zaman ve konu bakımından yargı yetkilerini devam ettirir (m. 2). Bu sebeple YUCM ve RUCM'nin bu konudaki yetkilerini sırayla inceleyip Mekanizma'nın varsa farklı yetkilerini de ayrıca belirtmek gerekir.

a. Konu Bakımından

Mekanizma genel anlamda YUCM Statüsü'nün 1-8 maddeleri ve RUCM Statüsü'nün 1-7 maddeleri arasında düzenlenen yetkileri sürdürmektedir. Bu maddeler arasında ilk olarak YUCM'nin konu bakımından yargı yetkisine bakmak gerekir. Konu bakımından YUCM, Cenevre Sözleşmeleri'nin ağır ihlali, savaş teamül ve kurallarının ihlali, soykırım ve insanlığa karşı suçları yargılama konusunda yetkilidir. Bu fiillerin tanımları ve ayrıntıları da ilgili Statü'de düzenlenmiştir.

RUCM ise; soykırım, insanlığa karşı suçlar ve Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi ile ek II. Protokolün ihlali suçlarında yetkilidir. Her ne kadar RUCM Statüsü YUCM Statüsü'nü baz alarak hazırlanmış olsa da konu bakımından Mahkemelerin yargı yetkilerinin farklılaştığı görülmektedir. Öyleyse Mekanizma, konu bakımından sayılan bu suçları oluşturan fiilleri yargılama konusunda yetkili olacaktır.

b. Kişi Bakımından

YUCM Statüsü'ne göre Mahkeme, uluslararası insancıl hukukun ağır ihlalinden sorumlu; Statü'de yer alan suçlardan birisini planlamış, emretmiş, azmettirmiş, işlemiş veya planlaması, hazırlanması ve işlenmesine yardım ve iştirak etmiş kişileri yargılayacaktır. Ayrıca failin resmi görevi veya sıfatı da yargılanmasına engel değildir. Öyleyse Mekanizma da şu anda YUCM Statüsü'nde yer alan bu suçlardan birisini işlemiş veya işlenmesine yardım etmiş kişileri yargılayabilecektir.

RUCM ise, soykırım ve uluslararası insancıl hukukun diğer ağır ihlallerinden sorumlu olan kişileri yargılamakla yetkilendirilmiştir. Öyleyse kişi bakımından Mekanizma da aynı kişileri yargılama yetkisine sahiptir.

Bu kapsamda Mekanizma, yetkili olduğu suçlar kapsamında bu suçları işlediğinden şüphe duyulan en üst düzeyde kişileri, isnat edilen suçun ağırlığı ve sanığın sorumluluk düzeyini de göz önüne yargılayacaktır. En üst düzeyde olmasa da daha önce YUCM ve RUCM'de hakkında iddianame düzenlenmiş kişileri, yerel mercilere aktarmak için tüm çabaları sarf ettikten sonra bu mümkün olmadığı takdirde yargılama yetkisine sahiptir. Statü'nün 22. Maddesine göre Mekanizma'nın bu kişilere verebileceği ceza hapis cezası ile sınırlıdır.

Mekanizma bahsedilen kişilerin dışında şu kişiler hakkında da yargılama yapabilecektir;

- Mekanizma veya Mahkemeler tarafından adaletin yerine getirilmesine bilerek veya isteyerek müdahale eden veya etmiş olan kişiler ile mahkemeye itaatsizlik[58] edenler,
- Mekanizma ya da Mahkeme huzurunda bilerek ve isteyerek yanlış ifade veren tanıklar.

Bu kişiler yargılanmadan önce adaletin sağlanması ve elverişli olup olmama durumu gözetilerek dosyanın Statü'nün 6. Maddesi uyarınca yerel makamlara gönderilmesi hususu karara bağlanacaktır. Bu kişilere verilecek ceza ise, yedi yılı geçmeyen bir hapis cezası veya

[58] Bu suç daha çok Anglo-Amerikan hukuk sisteminin bir yansımasıdır. Türk hukukunda tam bir karşılığı olmayan bu suçla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şükrü Alpaslan, "Anglo-Amerikan Hukukunda Mahkemeye Saygısızlık Suçu ve Türk Hukukundaki Durum", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1974, ss. 243-287. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96610 (E.T. 25.04.2021)

Usul ve Delil Kuralları'[59]na göre belirlenecek bir miktar para cezası veya her ikisi birden olabilir.

Mekanizma, bu Maddenin kapsamındakiler dışındaki kişilere karşı herhangi bir yeni iddianame düzenleme yetkisine sahip değildir (m. 1). Bunun yanı sıra hem YUCM ve RUCM'nin hem de Mekanizma'nın yalnızca gerçek kişileri yargılama yetkisi vardır.

c. Yer Bakımından

Mekanizma'nın yer bakımından yargı yetkisi için YUCM ve RUCM'nin yetkilerini incelemek yeterli olacaktır. YUCM'nin yer bakımından Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin toprakları, hava sahası ve karasularıdır.

RUCM'nin yer bakımından yetkisi ise daha geniştir. Mahkeme Ruanda devletinin toprakları ile hava sahası yanında, Ruanda vatandaşlarının komşu devlet ülkesinde işlediği suçlar bakımından da yetkilidir. Öyleyse Mekanizma yer bakımından hem Eski Yugoslavya topraklarında işlenen suçlar bakımından, hem de Ruanda ve komşu ülkelerde işlenen suçlar bakımından yetkilidir.

d. Zaman Bakımından

Zaman bakımından YUCM'nin yetkisi, 1 Ocak 1991'den itibaren başlar. Yetkinin sona ereceği herhangi bir tarih ise belirtilmemiştir.[60]

RUCM ise yalnızca 1 Ocak 1994 ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında işlenmiş suçları yargılama yetkisine sahiptir. Öyleyse Mekanizma, YUCM kolu bakımından 1 Ocak 1991'den günümüze, RUCM kolu bakımından ise belirtilen zaman aralığında yetkiye sahip olacaktır. Mekanizma'nın faaliyetlerini ne zaman sonlandıracağı bilinmediğinden zaman bakımından yargı yetkisinin ne zaman sona ereceği de şu an için belli değildir.

4. Verilebilecek Cezalar

Öncelikle belirtmek gerekir ki hem YUCM hem RUCM hem de

59 https://www.irmct.org/en/documents/rules-procedure-and-evidence (E.T. 01.06.2021)

60 Tezcan/Erdem/Önok, s. 318.

Mekanizma Statüleri'nde ölüm cezası yer almamaktadır. Bu Statülere göre verilebilecek en ağır ceza hürriyeti bağlayıcı cezadır (m. 22).

Statü'nün 1. maddesinin 2 ve 3. fıkralarında belirtilen yani en üst düzey sanıklara verilebilecek ceza hapis cezası ile sınırlıdır. Bunun dışında Mekanizma veya Mahkemeler tarafından adaletin yerine getirilmesine bilerek veya isteyerek müdahale eden veya etmiş olan kişiler ile mahkemeye itaatsizlik edenler ile Mekanizma ya da Mahkeme huzurunda bilerek ve isteyerek yanlış ifade veren tanıklara yedi yılı geçmeyen hapis cezası veya Usul ve Delil Kuralları'na göre belirlenecek bir para cezası veya her ikisi birden verilebilir.

Hapis cezasına ek olarak Tek Hâkim veya Temyiz Dairesi, sanığı herhangi bir malın veya suç oluşturan bir davranıştan elde edilen malın iadesine karar verebilir. Ayrıca bu iade için icra yetkisi de kullanabilir.

Hapis cezasının şartları belirlenirken YUCM ve RUCM'deki genel uygulama göz önünde bulundurulur. Hapis cezasına hükmedilirken işlenen suçun ciddiyeti ile sanığın bireysel durumu gibi hususlar da dikkate alınır.

YUCM, RUCM veya Mekanizma tarafından verilen bir hükümle mahkûm olan kişi, cezasını çekmekte olduğu devletin kanunları uyarınca affa uğrar veya cezasının hafifletilmesi söz konusu olursa, ilgili devlet Mekanizma'yı konuyla ilgili bilgilendirecektir. Hükümlünün cezası ancak, Mekanizma Başkanının böyle bir kararın adalete ve hukuk genel ilkelerine uygun olduğuna karar vermesi halinde affedilebilir veya azaltılabilir.

5. Non Bis in Idem İlkesi

Mekanizma Statüsü'nde doğrudan *non bis in idem* ilkesine yer verilmiştir (m. 7). Buna göre hiç kimse daha önce YUCM, RUCM veya Mekanizma tarafından yargılanmış olduğu halde uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerine ilişkin yerel mahkemelerde tekrar yargılanamaz.

Ancak aksi durumda, yani kişiler uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerine ilişkin yerel mahkemede yargılanmış olsa dahi, bazı şartlarla Mekanizma'da tekrardan yargılanabilecektir. Bu şartlar;

- Kişinin yargılandığı fiilin basit bir suç olarak tanımlanması veya,

- Yerel mahkemenin tarafsız ve bağımsız olmaması, sanığı uluslararası cezai sorumluluktan kurtarmak için hareket edilmiş olması veyahut davanın özenle görülmemiş olmasıdır. Bu şartta bahsedilen hususlar birlikte aranmamakla birlikte bu durumlardan birinin oluşmuş olması yeniden yargılanma için yeterli olacaktır.

Bahsedilen iki şarttan birisi gerçekleştiği takdirde Mekanizma, *non bis in idem* ilkesinin istisnası olarak tekrardan yargılama yapabilecektir. Mekanizma bu kapsamda bir ceza verdiği takdirde, daha önce aynı kişinin aynı suç için yerel mahkemeden almış olduğu cezayı dikkate alır.

6. Temyiz

Temyiz Dairesi mekanizmanın her iki kolu için de ortaktır (m. 4). Mekanizmanın Başkanı Temyiz Dairesinin bir üyesi olacak, diğer üyeleri atayacak ve işlemlerine başkanlık edecektir. Tek hâkim kararına karşı temyiz başvurusunda bulunulması durumunda, Temyiz Dairesi üç hâkimden oluşacaktır. Bir Yargılama Dairesi kararına karşı temyiz başvurusunda bulunulması durumunda ise Temyiz Dairesi beş hâkimden oluşur (m. 12/3).

Mekanizma, Mekanizma'nın ilgili kolunun başlangıç tarihinde veya sonrasında alınan kararlara veya verilen cezalara karşı başvurulan tüm temyiz işlemlerini yürütme ve tamamlama yetkisine sahiptir (Statü Ek 2 m. 2).

Hükümlüler veya Savcı, aşağıdaki şartlardan birinin oluştuğu iddiasıyla Temyiz Dairesi'ne başvurabilir;

- Hukuki meselede kararı geçersiz kılacak derecede bir hata,
- Adaletin yerini bulmasını engelleyen bir yanılgı.

Temyiz Dairesi, Tek Hâkim veya Dava Dairesi tarafından alınan kararları onaylayabilir, tersine çevirebilir veya düzeltebilir (m. 23/2).

7. Karar İncelemesi

Tek hâkim veya bir Dava Dairesi tarafından verilen bir kararın incelenmesi için başvuru yapılması durumunda Başkan, konuyu incelemek için üç hâkimden oluşan bir Dava Dairesi oluşturur. Temyiz Dairesi tarafından verilen bir kararın incelenmesi için başvuruda bulunulması durumunda ise, incelemeye ilişkin Temyiz Dairesi beş hâkimden oluşacaktır (m. 12/4).

Hükümlü; Tek Hâkim, Dava Dairesi, YUCM, RUCM veya Mekanizma Temyiz Dairesi'ndeki yargılama sürecinde bilinmeyen ve kararı etkileyebilecek yeni bir gerçeğin ortaya çıkması durumunda Mekanizma'ya kararın gözden geçirilmesi için başvuruda bulunabilir (m. 24).

Savcı da nihai kararın ilan edildiği günden itibaren bir yıl içinde böyle bir başvuruda bulunabilir. Temyiz Dairesi bu bir durumda ön inceleme yaparak yeni kanıtın kararı etkileyebilecek nitelikte olup olmadığına hakimlerin çoğunluk oyuyla karar verir. Ancak bu karar üzerine karar incelemesi yapılabilir (m. 24).

8. Yerel Mahkemelerle İlişki ve Dosyaların Yerel Mahkemelere Devri

Mekanizma ve yerel mahkemeler hem en üst düzey hem de üst düzey olmayan kişileri kovuşturma konusunda eşzamanlı yargı yetkisine sahiptir. Bununla birlikte Mekanizma'nın ulusal mahkemelere göre öncelikli yargı yetkisi vardır (m. 5/2).

En üst düzey kişiler bakımından Mekanizma, resmi olarak ulusal mahkemelerden Statü'ye ve Usul ve Delil Kuralları'na uygun olarak yargılama yetkilerini ertelemelerini talep edebilir.

Mekanizma, en üst düzey olmayan kişiler ile, Mekanizma veya Mahkemeler tarafından adaletin yerine getirilmesine bilerek veya isteyerek müdahale eden veya etmiş olan kişiler ile mahkemeye itaatsizlik edenler ve Mekanizma ya da Mahkeme huzurunda bilerek ve isteyerek yanlış ifade veren tanıkların dosyalarını yerel mahkemelere devretme yetkisine sahiptir. Mekanizma bu kişilerin dosyalarının yerel mahkemelere devretmek için gereken tüm çabayı göstermekle yükümlüdür (m. 6/1).

Bir iddianamenin kabulünden sonra ve duruşma başlamadan önce, sanığın Mekanizma yetkisi kapsamında gözaltında olup olmadığına bakılmaksızın, Başkan, davanın yerel mahkemeye devredilip edilmeyeceğine karar verecek bir Duruşma Dairesi tayin edebilir. Böyle bir devir kararı ancak;

- Yerel mahkeme suçun işlendiği bölgede ise veya,
- Yerel mahkeme sanığın gözaltına alındığı yerde ise veya,
- Yerel mahkemenin yargı yetkisine sahip ve böyle bir davayı kabul

etmek istemesinin yanı sıra bunun için hazırlıklı olması, böylelikle davanın ilgili devlet içerisinde uygun mahkemeye gönderilmesi halinde verilebilir (m. 6/2).

En üst düzey olmayan kişilerin dosyalarının yerel mahkemeye devri konusunda Mekanizma, isnat edilen suçların ağırlığı ile sanığın sorumluluk düzeyini de dikkate alır.

Dava Dairesi de re'sen veya savcılığın talebi üzerine, uygun olduğu takdirde, sanığın duruşma hakkı olacağı ve adil yargılanacağı konusunda ikna olursa ve sanığa ölüm cezası verilmeyecek veya ölüm cezası uygulanmayacaksa böyle bir devre karar verebilir (m. 6/4).

Mekanizma, uluslararası ve yerel kuruluşların yardımı ile YUCM, RUCM veya kendisi tarafından yerel mahkemelere devredilen dosyaların takibini yapacaktır (m. 6/5).

Duruşma Dairesi; YUCM, RUCM veya Mekanizma tarafından hakkında dava açılmış ve dosyası yerel mahkemeye devredilmiş kişi hakkında hüküm verilmeden önce devir kararının şartlarının ortadan kalktığı ve bu durumun adaleti etkileyebileceğine karar verirse, Savcılığın talebi üzerine veya re'sen devlet yetkililerine konuyu bildirdikten ve cevap hakkı verdikten sonra, devir kararını iptal eder ve bunun için resmi bir talepte bulunur (m. 6/6).

B. Mekanizma'daki Güncel Yargılamalar ve Mekanizma'nın Geleceği

Mekanizma'da güncel olarak toplam; 82 biten dava, 2 devam eden dava, 1 adet hazırlık duruşması, 1 temyiz öncesi dava, 11 transfer edilen dava, 1 firari, 1 mahkemeye itaatsizlik dosyası bulunmaktadır.[61]

Şu an Mekanizma'da devam etmekte olan dava aşamasındaki dosyalardan ilki Stanišić ve Simatović dosyasıdır. Bu kişiler YUCM'de yargılanmış olup ilk derece mahkemesinde beraat etmişlerdir. Üzerlerine atılı suçlar insanlığa karşı suçlar (işkence, insan öldürme, sürgün etme ve insancıl olmayan hareketler) ve savaş teamül ve kurallarının ihlali idi. Temyiz aşamasında ilk derece mahkemesinin kararını bozan YUCM Temyiz Dairesi, 15 Aralık 2015'te sanıkların üzerlerine atılı tüm suçlar hakkında yeniden yargılanmalarına karar vermiştir. Daha sonra

61 https://www.irmct.org/en/cases (E.T. 03.06.2021)

Tamamlama Stratejisi kapsamında dava Mekanizma'ya devredilmiş ve 2017'de sanıkların hazırlık duruşması yapılmıştır.[62] Şu anda dava devam etmekte süreç boyunca 51 tanık dinlenmiş ve Savcılık Şubat 2019'da iddianamesini tamamlamıştır.

Mekanizma'da görülmekte olan diğer dava ise Maximilien Turinabo, Anselme Nzabonimpa, Jean de Dieu Ndagijimana, Marie Rose Fatuma, and Dick Prudence Munyeshuli dosyasıdır. Sanıklar Mekanizma ve RUCM'ye karşı mahkemeye itaatsizlik suçlarından yargılanmaktadır.[63]

Mekanizma'nın görevinin ne zaman sona ereceği belli değildir. Devam eden davalar sona erse de henüz yakalanamamış kişiler olması Mekanizma'nın görevini tamamlamasını geciktirebilecektir. Güvenlik Konseyi kararına göre Mekanizma'nın işleyişi her 2 yılda bir tekrardan gözden geçirilecektir. Bununla birlikte, Mekanizma'nın uzun vadede beklentileri karşılayıp karşılayamayacağını önümüzdeki süreç gösterecektir. Bunun da yapılacak yargılamaların etkin şekilde yürütülmesine ve temyiz işlemlerine bağlı olduğu açıktır.[64]

Aslında böyle bir Mekanizma'ya neden ihtiyaç duyulduğu sorusu sorulabilir. Zira hem YUCM hem de RUCM ad hoc mahkemelerdi ve görevlerini tamamladıkları zaman zaten varlıkları sona erecekti. Güvenlik Konseyi'nin böyle bir karar almasındaki sebep, yargılamaların iyiden iyiye uzamasını engelleyerek bir an önce Eski Yugoslavya ve Ruanda konusunu kapatmak istemek gibi görünmektedir.

Ancak akıllara Mekanizma da önümüzdeki yıllar içerisinde yargılamaları ivedilikle tamamlayamazsa bu durumda Mekanizma'nın işlevlerini devralması için yeni bir mahkeme mi kurulacaktır sorusu gelmektedir. Bu sorunun cevabı süreç içerisinde Mekanizma'nın nasıl işlediğine göre şekillenecektir.

Ayrıca, 2002'den bu yana kurulmuş ve işlemekte olan UCM de akıllara gelebilir. Neden RUCM ve YUCM'deki dosyalar halihazırda işlemekte olan bir uluslararası ceza mahkemesine devredilmek yerine yeni bir mekanizma kurulma ihtiyacı duyuldu? Öncelikle, UCM

62 Case Information Sheet s. 2. Bkz. https://www.irmct.org/sites/default/files/cases/public-information/cis-stanisic-simatovic-en_1.pdf (E.T. 22.12.2019)
63 https://www.irmct.org/en/cases/mict-18-116
64 Tortora.

BM'nin bir organı değildir, BM çatısı altında da kurulmamıştır. UCM Roma Konferansı sonucu oluşturulan uluslararası bir andlaşma ile kurulmuştur.[65] Ayrıca UCM'nin yargı yetkisi yerel makamlara göre ikincil nitelik taşır. Oysa hem RUCM hem de YUCM yerel makamlarla eş zamanlı yetkiye sahip olmakla belli suçlar bakımından öncelik sahibiydiler. Bunun yanı sıra her ne kadar UCM de uluslararası suçları yargılıyor olsa da genel nitelikli bir mahkemedir. Oysa RUCM ve YUCM özel yetkiliydi ve sadece Statüleri'nde sayılan suçlardan dolayı yargılama yapabiliyorlardı. İşte bu sebeplerle dosyaların UCM'ye aktarılması uygun olmazdı.

Sonuç

BM Güvenlik Konseyi'nin ad hoc nitelikle kurduğu YUCM ve RUCM'nin görevlerini devralarak tamamlaması amacıyla kurduğu Mekanizma, görevine başlamış ve bahsedilen mahkemeler görevlerini tamamlamıştır.

Mekanizma yukarıda da belirtildiği üzere bu mahkemelerden kalan yargılamaları sürdürecek, yeni iddianame oluşturamayacak, tanık dinleyebilecek ve yerinde inceleme yapabilecektir. Ayrıca gerektiği takdirde yargılamanın yenilenmesi, karar inceleme ve temyiz işlemlerini de yerine getirebilecektir.

Mekanizma, önceki mahkemelerde ceza almış olup, şu anda cezaevinde bulunan kişilerin de takibini yapacaktır. Yerel makamlarla iletişim halinde olup uygun olduğu takdirde dosyaların yerel mahkemeye devri öncelik taşımaktadır.

Mekanizma'nın YUCM ve RUCM'ye yöneltilen eleştirilere maruz kalıp kalmayacağı ise ayrı bir soruyu oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Güvenlik Konseyi kararıyla kurulmaları sebebiyle bu mahkemelerin yargı yetkisine itiraz edilmişti. Her ne kadar söz konusu mahkemeler kendilerini ilgili suçları yargılamaya yetkili görmüşlerse de, aynı itirazların aslında Mekanizma için yapılması da mümkündür. Böyle bir durumda Mekanizma'nın kendini yetkili görüp görmeyeceği ise zaman içerisinde ortaya çıkacaktır. Ancak böyle bir itirazın, Mekanizma'nın yeni bir mahkeme olmaması ve yalnızca YUCM ve RUCM'nin görevlerini devralmış olmasından dolayı kabul görmeyeceğini söylemek mümkün görünmektedir.

---

65 Tezcan/Erdem/Önok, ss. 336-337.

Mekanizma'daki yargılamaların ise ne zaman biteceği ve bundan sonrasında Mekanizma'ya ne olacağı henüz belli değildir. Ancak Mekanizma'nın işlevi yalnızca YUCM ve RUCM'nin işlevlerini tamamlamak olduğuna göre, Mekanizma'nın da en sonunda görevini tamamlayacağı, yani açıkça Statü'de geçmese bile ad hoc bir mahkeme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

Kitaplar

Aksar Yusuf, Implementing International Humanitarian Law From the Ad Hoc Tribunals to a Permanent International Criminal Court, Routledge, 2004.

Aybay Rona, Uluslararası Yargı, Alfa, 2013.

Bantekas Ilias/Susan Nash, International Criminal Law, Second Edition, Cavendish Publishing, 2003.

Cryer Robert/Hakan Friman/Darryl Robinson/Elizabeth Wilmshurst, An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Cambridge University Press, 2007.

Kerr Rachel, The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Oxford University Press, 2004.

Lingen Kerstin von, "Transcultural Justice at the Tokyo Tribunal", History of Warfare (Ed. Kelly DeVries/John France/Micheal S. Neiberg/Frederick Schneid), Brill, 2018.

Maogoto Jackson, "The Experience of the Ad Hoc Tribunals fort he Former Yugoslavia and Ruanda", The Legal Regime of the International Criminal Court (Ed. Jose Doria/Hans-Peter Gasser/M. Cherif Bassiouni), Martinus Nijhoff, 2009.

McGoldrik Dominic/Peter Rowe, "Introduction", The Permanent International Criminal Court Legal and Policy Issues (Ed. Dominic McGoldrik/Peter Rowe/Eric Donnelly), Hart Publishing, 2004.

McGoldrik Dominic, "The Origins and Development of the Permanent International Criminal Court", The Permanent International Criminal Court Legal and Policy Issues (Ed. Dominic McGoldrik/Peter Rowe/Eric Donnelly), Hart Publishing, 2004.

Schabas William A. The UN International Criminal Tribunals, Cambridge University Press, 2006.

Tezcan Durmuş/Mustafa Ruhan Erdem/R. Murat Önok, Uluslararası Ceza Hukuku, Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.

Makaleler

Acquaviva Guido, "Was a Residual Mechanism for International Criminal Tribunals Really Necessary?", *Journal of International Criminal Justice*, V. 9, I. 4, 2011, pp. 789-796.

Alpaslan M. Şükrü, "Anglo-Amerikan Hukukunda Mahkemeye Saygısızlık Suçu ve Türk Hukukundaki Durum", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1974, ss. 243-287.

Kaul Hans Peter, "The International Criminal Court: Current Challenges and Perspectives", *Washington University Global Studies Law Review,* V. 6, I. 3, 2007, pp. 575-582.

Kirsch ICC Judge Philippe, "Applying the Principles of Nuremberg in ICC", Keynote Address at the Conference "Judgment at Nuremberg" held on the 60th Anniversary of the Nuremberg Judgment, 2006.

O'Brien James C., "The International Tribunal for Violations of International Humantarian Law in the Former Yugoslavia", *American Journal of the International Law,* V. 87, I. 4, 1993, pp. 639-659.

Tortora Giorgio, "The Mechanism for International Criminal Tribunals: A Unique Model and Some of Its Distinctive Challenges", American Society of International Law, V. 21, I. 5, 2017.

Güvenlik Konseyi Kararları ve İnternet Kaynakları

SC Res. 1503 (2003).

SC Res. 1966 (2010).

SC Res. 780(1992).

Commission on Human Rights Res. 1992/S-1/1 (1992).

https://www.irmct.org/en/cases

https://www.irmct.org/en/about/functions

https://www.icty.org/en/about/tribunal/completion-strategy

https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia

https://www.bbc.com/news/world-europe-17632399

https://www.icty.org/en/about/tribunal/completion-strategy

https://www.icty.org/en/cases/key-figures-cases

https://www.bbc.com/news/world-africa-26875506

https://www.history.com/topics/africa/rwandan-genocide

https://unictr.irmct.org/en/tribunal

https://ww1.habsburger.net/en/chapters/leipzig-trials-1921-1927-between-national-disgrace-and-juridical-farce

https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ED2F5177-9F9B-4D66-9386-5C5BF45D052C/146323/PK_20060930_English.pdf

https://www.asil.org/insights/volume/21/issue/5/mechanism-international-criminal-tribunals

https://www.icty.org/en/press/appeals-chamber-judges-unanimously-confirm-tribunals-jurisdiction

https://www.irmct.org/sites/default/files/cases/public-information/cis-stanisic-simatovic-en_1.pdf

https://www.irmct.org/en/documents/rules-procedure-and-evidence

https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx